

भारतातील वाणिज्य शिक्षणातील महत्व, शक्यता आणि आव्हाने

फिरोज प्यारा साहाळा

सहा.प्राध्यापक, वाणिज्य विभाग

नेहरू महाविद्यालय, नेरपरसोपंत.यवतमाळ

सारांश :

भारतात वाणिज्य शिक्षण अतिशय लोकप्रिय करियर मानला जातो. वाणिज्य शिक्षण हा राष्ट्राच्या व्यवसायाचा आणि विकासाचा कणा आहे. व्यवसाय, व्यापार, उद्योग आणि वाणिज्य यांचे ज्ञान मिळविण्यासाठी वाणिज्य शिक्षण महत्वाचे आहे. हे व्यवसायाशी संबंधित विविध विशेष आणि व्यावसायिक अभ्यासासाठी ज्ञान प्रदान करते. भारतात वाणिज्य शिक्षण शाळेच्या कालावधीनंतर उपलब्ध आहे कारण या शाळेतील विद्यार्थ्यांना वाणिज्य विषय शिकवले जात नाहीत आणि त्यांच्याकडे कोणतेही व्यवसाय आणि वित्त ज्ञान नाही. वाणिज्य शाखेतील विद्यार्थ्यांसाठी विविध अभ्यासक्रम उपलब्ध आहेत जे त्यांना उद्योगांमध्ये नोकरीसाठी आवश्यक असलेले ज्ञान आणि क्षमता प्राप्त करण्यास मदत करतात. परंतु महाविद्यालये आणि संस्थांद्वारे पुरविलेल्या विद्याशाखांच्या आणि व्यावहारिक प्रशिक्षणाच्या अभावामुळे विद्यार्थ्यांना योग्य ज्ञान आणि कौशल्ये नव्हती, ज्यामुळे विद्यार्थ्यांना नोकरी मिळू शकत नाही. सध्याच्या परिस्थितीत सर्व काही डिजिटल झाले आहे जे शिक्षणालाही लागू होते. आधुनिक शिक्षणाने वाणिज्य शिक्षणाची उद्दिष्टे साध्य करण्यासाठी ऑनलाइन शिक्षण आणि MOOCs प्लॅटफॉर्म देखील स्वीकारले. कारण की आज या शिक्षण क्षेत्रात संगणकाने जगा घेतली आहे. वाणिज्य शाखेच्या विद्यार्थ्यांसाठी अनेक व्यावसायिक संधी उपलब्ध आहेत. CA, CMA, CS I.C.W.A, M.B.A, आणि बरेच काही जे चांगल्या व्यवस्थापकीय पदावर काम करतात. अनेक आव्हाने देखील आहेत जी पेपरमध्ये तपशीलवार मांडली आहेत. आव्हानांना योग्य निराकरणाची आवश्यकता आहे जे बहुतेक महाविद्यालये आणि संस्थांद्वारे चांगल्या प्राध्यापकांच्या मदतीने शक्य आहे. मुळांच्या झाडामुळे फॅकल्टी मुळाप्रमाणे असतात. "झाडे खोलवर मुळे वाढविण्यास सक्षम असतात परंतु मुळांवर माती आणि हवामानाच्या स्थितीचा जोरदार प्रभाव पडतो." याप्रमाणे विद्याशाखा हे मूळ आहेत ज्यांच्याकडे विषयाशी संबंधित मजबूत ज्ञान आहे आणि ते विद्यार्थ्यांना त्यांच्या जीवनात विकसित होण्यासाठी विषयांबद्दलचे त्यांचे ज्ञान आणि समज तयार करण्यास सक्षम करतात.

सांकेताक्षर (कीवर्ड) : वाणिज्य शिक्षण, संधी, आव्हाने, ऑनलाइन शिक्षण, विद्याशाखा , सध्यास्थिती

परिचय :

अलीकडच्या काळात उद्योग आणि विज्ञानाच्या वाढीमुळे वाणिज्य आणि उद्योग क्षेत्रात विशेष शिक्षणाची आवश्यकता आहे. वाणिज्य शिक्षण खाजगी व्यावसायिक संस्थांनी सुरू केले. सुरवातीला फक्त पुस्तक ठेवायला शिकवले जायचे. मुनीम हे कनिष्ठ मुनिमांना त्यांच्या अप्रेंटिसशिप अंतर्गत प्रशिक्षित करण्यासाठी वापरलेले आढळतात. नंतर खाजगी व्यावसायिक संस्थांमध्ये बुक-कीपिंग आणि अकाउंटन्सीचे शिक्षण सुरू झाले. उच्च शिक्षणातील कॉमर्स हिस्ट्री पाहिल्यास जवळपास १०४ वर्षे जुनी आहे. कंपनी कायदा- १८५० भारतात ई –

कॉमर्स शिक्षण संस्था स्थापन होण्यासाठी शिक्षण संस्थान मध्ये जागरूकता निर्माण केली . अशा शिक्षणासाठी, मद्रास हे एक अग्रणी राज्य बनले जेथे १८८६ मध्ये वाणिज्य महाविद्यालय सुरू झाले. मद्रास सरकारने मद्रासमध्ये व्यावसायिक संस्था स्थापन करून वाणिज्य शिक्षणाचा पाया घातला. भारतात इ. स 1896 पर्यंत आणखी दोन संस्था स्थापन करण्यात आल्या. सरकारने कॅलिकत येथे कॉमर्स कॉलेज आणि कलकत्ता येथे प्रेसिडेन्सी कॉलेज सुरू केले. भारतामध्ये विद्यापीठ स्तरावरील वाणिज्य शिक्षणाची पहिली सुरुवात १९१३ मध्ये झाली जेव्हा बॉम्बेने सिडनहॅम कॉलेज ऑफ कॉमर्स अँड इकॉनॉमिक्सची स्थापना केली, तेव्हापासून संपूर्ण भारतात वाणिज्य अभ्यासक्रम आणि त्याच्याशी संबंधित शाखांमध्ये सातत्याने वाढ होत आहे, क्वचितच विद्यापीठ किंवा महाविद्यालय असेल. ज्या ठिकाणी वाणिज्य विभाग नाही. १९०३ या शतकाच्या सुरुवातीला कलकत्ता प्रेसिडेन्सी कॉलेजमध्ये वाणिज्य अध्यापन सुरू झाले . मुंबई आणि दिल्ली येथे १९०३ ते १९१२ दरम्यान स्वतंत्र वाणिज्य संस्था सुरू झाली. १९२० मध्ये पहिला वित्तीय आयोग स्थापन करण्यात आला आणि या आयोगाने काही महत्वाच्या शिफारशी केल्या. या शिफारशींच्या प्रकाशात विविध औद्योगिक क्षेत्रात विशेषतः लोह आणि पोलाद उद्योग, साखर उद्योग, चहा उद्योग, कापूस उद्योग आणि ताग उद्योग या क्षेत्रात काही मोठ्या सुधारणा दिसून आल्या. १९३० पर्यंत अंडरग्रेजुएट स्तरापर्यंत अधिकाधिक संस्थांची स्थापना व्यावसायिक अभ्यासक्रम म्हणून करण्यात आली. पी. सी. अलाहाबाद विद्यापीठाने १९४१ मध्ये प्रथम वाणिज्य स्तरावरील कार्यक्रम सुरू केला . आणि स्वातंत्र्यानंतर १९७० पर्यंत वाणिज्य अभ्यासाचा विस्तार जवळ जवळ सर्व विद्यापीठांमध्ये झाला.

अभ्यासाची उद्दिष्टे :

- १) सध्यास्थित वाणिज्य अभ्यासाचे परीक्षण आणि मूल्यमापन करणे.
- २) रोजगाराभिमुख वाणिज्य अभ्यासातील कमतरतेच्या अभ्यास करणे.
- ३) वाणिज्य शिक्षणाचे महत्त्व, संधी आणि आव्हाने जाणून घेणे.

वाणिज्य शिक्षणाचे महत्त्व :

व्यावसायिक घराण्यांच्या वाढत्या गरजा पूर्ण करण्यासाठी वाणिज्य शिक्षणाचा विकास झाला. गेल्या काही वर्षांत, वाणिज्य शिक्षणाच्या दृष्टिकोनात मूलभूत बदल झाला आहे, वाणिज्य शिक्षण विद्यार्थ्यांना विशिष्ट कौशल्यासह सुसज्ज करते जे वाणिज्य उद्योग व व्यापाराच्या विविध कार्यात्मक क्षेत्रातील समस्या सोडविण्यासाठी उपयुक्त आहे. व्यावसायिक ते सैद्धांतिक शिक्षण. अशावेळी बदलत्या परिस्थितीत वाणिज्य शिक्षणाची नव्याने व्याख्या करून ती आणखी मजबूत करण्याची गरज आहे. जागतिकीकरण आणि तंत्रज्ञानाच्या प्रवृत्तीमुळे संघटनांना स्पर्धात्मक जगात टिकून राहणे कठीण झाले आहे. त्यामुळे वाणिज्य शिक्षणाचे महत्त्व अनेक पटींनी वाढले आहे. आमच्या भावी डायनॅमिक व्यवस्थापकांना वाणिज्य कौशल्यांच्या उदयोन्मुख ट्रेंडसह गतिमान उद्योजकताच्या आव्हानांना तोंड देण्यासाठी सुसज्ज करण्यात स्कूल ऑफ कॉमर्सने महत्त्वपूर्ण भूमिका बजावली पाहिजे.

वाणिज्य शिक्षणातील आव्हाने आणि संधी :

वाणिज्य हा भारतातील सर्वात लोकप्रिय करिअर पर्यायांपैकी एक मानला जातो. वाणिज्य शिक्षण हा राष्ट्राच्या व्यवसायाचा आणि क्रमिक विकासाचा कणा आहे. हे शिक्षण लोकांचा विकास आणि उपलब्ध संसाधनांचा प्रभावी वापर करण्यावर भर देते.

वाणिज्य क्षेत्रासमोरील आव्हाने :

१. अर्थव्यवस्था, वाणिज्य आणि व्यवस्थापनातील जागतिक समस्या.
२. परकीय थेट गुंतवणुकीची भूमिका.
३. विज्ञान, अभियांत्रिकी, वैद्यकीय, व्यवस्थापन व आय टी सारख्या डोमेन ची क्रेझ
४. भारतीय आणि आंतरराष्ट्रीय आर्थिक क्षेत्रातील सुधारणा.
५. जागतिक बँक आणि IMF यांची भूमिका.
६. व्यापार, वाणिज्य आणि उद्योगाची निर्यात आणि आयात.
७. शेअरबाजार आणि स्पर्धात्मक बाजारातील गुंतवणूकदारांसाठी राष्ट्रीय आणि आंतरराष्ट्रीय धोरणे.
८. विलीनीकरण आणि अधिग्रहणासाठी सरकारी धोरणे.
९. आंतरराष्ट्रीय परिस्थितीत चलन बाजारातील आव्हाने आणि धोरणे.
१०. मोठ्या प्रमाणावर विस्तार
११. अप्रचलित प्राध्यापकांची बदली
१२. शालेय स्तरावर वाणिज्य शिक्षणाच्या अभाव
१३. अनेक संस्थांमध्ये वाणिज्य शाखा नाही.
१४. अभ्यास क्रमाची पुनर्रचना
१५. व्यवस्थापन परिवर्तन
१६. भारतातील शिक्षण कौशल्य पूर्ण आणि सराव आधारीत असायला हवा.
१७. प्रादेशिक भाषांमधील विषयी अपुरी संदर्भ
१८. शिक्षक ते विद्यार्थी गुणोत्तर कमी
१९. योग्य पायाभुत सुविधांचा कमी

वाणिज्य शाखेतील विद्यार्थ्यांना विविध संधी :

- कोणत्याही खाजगी कंपनी किंवा सार्वजनिक कंपनी किंवा इतर संस्थांमध्ये तज्ञ म्हणून काम करू शकतात.
- C.S, C.A, I.C.W.I, M.B.A, ICMAI , M.C.A, LLB, या सारखे व्यवसायीक अभ्यासक्रम नीवडता येते.
- वित्तीय सल्लागार, स्टॉक ब्रोकर्स , बजेट सल्लागार, प्रकल्प फॉर्म्युलेशन व्यवस्थापक
- कर सल्लागार आणि वित्तीय पोर्टफोलिओ व्यवस्थापक म्हणून करिअर निवडू शकतो.
- बँकिंग व फायनान्स मध्ये स्पेशलायझेशन असलेल्या वाणिज्य शाखेतील पदवीधरांना बँकिंग, वित्तीय आणि विमा संस्थांमध्ये संधी मिळेल.
- आर्थिक आउटसोर्सिंग कंपन्या , ऑडिट फर्म, अकाउंटन्सी फर्म इत्यादी क्षेत्रात भूमिका बजावू शकतात.
- नियोजन विभाग,शाळा,माहाविद्यालये,हॉटेल,कारखाने आणि रुग्णालये ई. क्षेत्र नोकरीसाठी नीवडता येते.
- वाणिज्य शाखेतील विद्यार्थी उद्योजक बनू शकतो. हा सध्यास्थितीत सर्वोत्तम पर्याय आहे.

- वाणिज्य क्षेत्रातील विद्यार्थी ज्या क्षेत्रात नोकरीची भूमिका असते त्याठिकाणी वाणिज्यिक म्हणून भूमिका बजावते.

निष्कर्ष :

जागतिकीकरणाच्या नव्या युगात पारंपरिक वाणिज्य शिक्षण अप्रासंगिक बनले आहे. गतिमान जगाशी सामना करण्यासाठी सध्याच्या व्यवसाय शिक्षण व्यवस्थेत फेरबदल करण्याची नितांत गरज आहे, वाढत्या आंतरराष्ट्रीय व्यवसायाच्या संदर्भात व्यापार आणि वाणिज्य नाविन्यपूर्ण परिमाणे गृहीत धरून, वाणिज्य विद्याशाखेच्या अभ्यासक्रमाचे रूपांतर आणि पुनर्रचना करणे आवश्यक आहे. आर्थिक, उत्पादन आणि सेवा क्षेत्रातील आव्हाने. आधुनिक वाणिज्य शिक्षणाचे महत्त्व लक्षात घेऊन, भारत सरकारने 1990 पासून वाणिज्य आणि व्यवसाय शिक्षण बाजारपेठेचे उदारीकरण केले आहे, परिणामी वाणिज्य आणि व्यवस्थापन संस्थांच्या संख्येत अभूतपूर्व वाढ झाली आहे. वाणिज्य शिक्षण स्पर्धात्मक व दर्जेदार बनवण्यासाठी संशोधन पद्धती, गणित, उपयोजित सांख्यिकी, भांडवली बाजार, वाणिज्य संप्रेषण, आणि व्यवसाय अनुप्रयोगा मध्ये संगणकाचा वापर होत आहे.

संदर्भ पुस्तके :

- A Study On Prospects and Challenges In Commerce Education , IJRAR Vol-6, Issue 2, June 2019
- कॉमर्सचे शिक्षण- अग्रवाल जे.सी. विकास पब्लिशिंग हाऊस प्रायव्हेट लिमिटेड, 2003
- हेरिक, व्यावसायिक शिक्षणाचा अर्थ आणि सराव, मॅकमिलन कंपनी, जुलै 1904 लेख आणि जर्नल्स
- वाणिज्य शिक्षणातील आव्हानांवरील विद्यार्थ्यांच्या दृष्टिकोनाचा अभ्यास, इंटरनॅशनल जर्नल ऑफ कॉमर्स अँड मॅनेजमेंट रिसर्च, खंड २; अंक 5; मे 2016;
- <https://www.dailyexcelsior.com/modern-education-in-india/>
- <http://www.indiaeducation.net/commerce/indian-structure.aspx>
- <http://www.indiaeducation.net/online-education/articles/what-is-online-education.html>